

Berichten

Buitenland

Voor de Nederlandse agribusiness, jaargang 40, nummer 2, februari 2014

Kenia rijp voor Nederlandse aardappel

Colofon

Berichten Buitenland is bestemd voor het Nederlandse agrarische bedrijfsleven en is een uitgave van de directie Europees Landbouwbeleid en Voedselzekerheid van het ministerie Economische Zaken, Landbouw & Innovatie. Het doel is informatieverstrekking over relevante ontwikkelingen op agrarisch handelsgebied, buitenlandse markten, handelsbemiddeling enzovoort. De landbouwafdelingen in het buitenland dragen in sterke mate bij aan de berichtgeving in dit blad.

Er wordt gedrukt op een chloorarme papiersoort, in een inktbesparend FM-raster. Er wordt verzonden in recyclebare sealbags.

Uitgever

Ministerie van Economische Zaken

Redactieadres

Redactie Berichten Buitenland
T.a.v. Sabine Hoff
Postbus 20401, 2500 EK Den Haag
Tel. +31 (0)70 378 52 59
E-mail s.h.hoff@minez.nl
www: rijksoverheid.nl/berichtenbuitenland

Informatie en abonnementen

Voor informatie over artikelen of een (gratis) abonnement kunt u contact opnemen met Elma Verboom.
Tel.: +31 (0)70 378 41 62
Fax: +31 (0)70 378 61 23
E-mail: e.verboom@minez.nl

Berichten Buitenland online:

www.rijksoverheid.nl/berichtenbuitenland

Realisatie

JackieWorks/geschreven * gedrukt

Aan dit nummer (en de special) werkten mee:

Carla Boonstra, Frits H. Emmerik, Hans van der Lee, Joost Oorthuizen, Jacqueline Rogers, Freek Vossenaar

Opmaak

Optima Forma bv, Voorburg

Druk

OBT bv, Den Haag
ISSN 0920 - 0975

De informatie, meningen en opinies in dit blad worden naar voren gebracht buiten verantwoordelijkheid van het Ministerie van Economische Zaken.

Het overnemen of vermenigvuldigen van artikelen uit dit blad is alleen toegestaan onder vermelding als volgt: Berichten Buitenland, [maand/jaar], [pagina's].

Inhoudsopgave

Korte berichten	3
Mission Possible	7
Kort graag...	9
Groene Groei: geen woorden maar daden	11
Uit onverwachte hoek	14
Column	15
Samenwerking LTO en NWP schept kansen voor agro- en watersectoren	16
Exportise	19
Naoogst	20
Grensverleggers	23
Activiteitenkalender 2014	24

Korte berichten

AFRIKA

Marokko

Landbouwfederatie Rabat

Salon International de l'Agriculture au Maroc 2014

De SIAM, grootste nationale landbouwbeurs in Marokko, vindt plaats van 24-29 april 2014 te Meknès, in het hart van één van de beste landbouwgebieden in Marokko. Jaarlijks trekt de beurs meer dan 850.000 bezoekers uit 40 landen. SIAM heeft een regionale uitstraling en het NCH organiseert dit jaar een Hollandstand. Bij voldoende interesse zal ook de Landbouwfederatie voor de Maghreb te Rabat ondersteuning verlenen. Behalve het internationale paviljoen is er een groot aantal thematische paviljoens, waaronder agrarische producten, toelevering, landbouwmachines en fokkerij. Meer informatie: www.salon-agriculture.ma; over deelname: www.handelsbevordering.nl of Landbouwfederatie Rabat, rab-Inv@minbuza.nl.

Zuid-Afrika

Landbouwfederatie Pretoria

Expo beschermde tuinbouw

Van 4-6 maart 2014 wordt in Pretoria de 3^e Undercover Farming Expo and Conference gehouden. De Landbouwfederatie Pretoria organiseert een nationaal paviljoen met meer dan tien Nederlandse bedrijven en onderzoeksinstituten. Nederlandse experts spreken op een conferentie over technische onderwerpen die van belang zijn voor de verdere ontwikkeling van de Zuid-Afrikaanse beschermde tuinbouw. Ook is er een bijeenkomst van het SA-NL Horticulture Business Platform: een groep van Zuid-Afrikaanse en Nederlandse bedrijven en instituten die gezamenlijk projecten identificeren en uitvoeren. Grote uitdagingen liggen er op het gebied van efficiënt water- en energiegebruik, kwaliteitsverbetering en agrobiotechniek. Meer informatie: Landbouwfederatie Pretoria, pre-Inv@minbuza.nl

AMERIKA

Argentinië

Landbouwfederatie Buenos Aires

Sterke groei pluimveesector

Argentijnen – die bekend staan om het eten van grote hoeveelheden mals rundvlees – vervangen een deel van dat vlees door pluimvee- en varkensvlees. De afgelopen tien jaar steeg de consumptie van pluimveevlees met maar liefst 122%, van 18 kg per persoon in 2003 naar de huidige 40 kg per persoon. Daarnaast steeg in die periode de export van pluimveevlees met 20%. Bovendien is de consumptie van eieren sterk gegroeid. Het tekent het toenemende belang van de intensieve veehouderij in het Zuid-Amerikaanse land, waar de in overvloed aanwezige granen zorgen voor lage voederprijzen. Van 12-14 mei 2014 wordt de tweejaarlijkse beurs voor de intensieve veehouderij Avicola gehouden in Buenos Aires. Meer informatie: www.avicola.com.ar/en of Landbouwfederatie Buenos Aires, bue-Inv@minbuza.nl.

Licht herstel rundvleesexport

In 2013 exporteerde Argentinië 18.000 ton meer rundvlees dan in 2012. In totaal werd 202.000 ton geëxporteerd, slechts 7% van de totale productie. Belangrijkste bestemming was buurland Chili, met ongeveer 30.000 ton, gevolgd door Rusland (21.000) en Israël (18.000). Sterke stijger is China, dat met bijna 13.000 ton haar productie verzesvoudigde. Binnen het Hiltonquotum was Duitsland met 13.000 ton de belangrijkste EU-markt, gevolgd

door Nederland met bijna 6.000 ton. Heffingen en quota zorgen ervoor dat het overgrote deel van het Argentijnse vlees op de thuismarkt wordt geconsumeerd.

Chili

Landbouwfederatie Buenos Aires

Toename rundvleesimport

Chili heeft in 2013 in totaal 150.000 ton rundvlees geïmporteerd, 15% meer dan in 2012. Belangrijkste leverancier is Brazilië (73.000 ton), gevolgd door Argentinië (30.000 ton) en Paraguay (20.000 ton), dat na een uitbraak van MKZ in 2011 de Chileense markt weer open zag gaan. Rundvlees uit Paraguay is zo gewild in Chili, dat toen Paraguay eind 2013 een promotiecampagne in Chili organiseerde in het Sheraton Hotel in Santiago, zeven van de koks die aan het werk waren, direct gecontracteerd werden door Chileense hotelketens en restaurants.

Verenigde Staten

Landbouwfederatie Washington, D.C.

Food Safety Modernization Act (FSMA)

De Food and Drug Administration (FDA) heeft nieuwe voorstellen gepubliceerd ter nadere uitwerking van de Food Safety Modernization Act (FSMA). Deze richten zich onder meer op maatregelen om problemen met voedselveiligheid als gevolg van ontoereikend transport van voedingsmiddelen te voorkomen. In dit voorstel zijn criteria opgenomen voor het op juiste wijze gekoeld houden van voedingsmiddelen, adequate reiniging van voertuigen tussen leveringen en het op adequate wijze beveiligen van voedingsmiddelen gedurende het transport.

De nieuwe eisen gelden niet voor vervoer via zee of de lucht en ook niet voor vervoerders die jaarlijks voor minder dan een half miljoen USD verkopen. Een uitzondering hierop geldt voor internationale verscheepers (zowel per schip of vliegtuig) die voedingsmiddelen in een internationale vrachtcontainer vervoeren voor consumptie of distributie in de VS en waarbij de internationale transporteur de transfer regelt van de partij in de oorspronkelijke container in een vervoersmiddel (truck of trein) in de VS. De eisen in het voorstel zijn ook niet van kracht op het vervoer van verpakte lang houdbare voedingsmiddelen, levende dieren (bestemd voor consumptie), en landbouwgewassen vervoerd vanaf de boerderij. Andere gepubliceerde voorstellen betreffen strengere normen voor het verbouwen, oogsten, verpakken en bewaren van producten voor menselijke consumptie; beste praktijken, risicoanalyse en preventieve maatregelen; verificatieprogramma's voor buitenlandse leveranciers; en accreditatie van certificatie-organisaties.

Meer informatie: Landbouwfederatie Washington, D.C., was-Inv@minbuza.nl.

AZIË

China

Landbouwfederatie Peking

Samenwerking VION en SPAR

VION en SPAR hebben besloten tot nauwe samenwerking in China. SPAR heeft ruim 200 winkels in China en wil in de regio Guangdong (64 winkels) samen met VION de vleesketen optimaliseren, van eigen varkensboerderijen via slacht en verwerking tot bewaring en logistiek. Beide partijen willen zo concurrerend zijn met vlees op de Chinese markt.

Online verkoop bloemen

Tmall.com is een grote Chinese website voor online verkoop aan consumenten. Na eerste contact is uiteindelijk de firma Horex geselecteerd om hun tulpen te importeren en voor Valentijnsdag online te verkopen. Vijf dagen na de lancering waren 153.000 tulpen verkocht en alle soorten uitverkocht, behalve witte tulpen.

India

Landbouwfederatie Delhi

Beurs voedselverwerking

FME-CWM organiseert een Hollandpaviljoen op de International FoodTec India & PackEx India van 14-16 november 2014 in Mumbai, India. Het is de belangrijkste vakbeurs op het gebied van voedselverwerkingstechnologie in India. Parallel aan de beurs vindt de PackEx plaats, expositie over voedselverpakking. Het paviljoen grenst aan de PackEx-beurs. Meer informatie: FME, Nicole de Borst, 079 353 13 90 of *nicole.de.borst@fme.nl*. Ter voorbereiding wordt in september een deelnemersbijeenkomst georganiseerd.

Korea

Landbouwfederatie Seoul

Agro-IT

Voor 2014 is er een subsidieprogramma voor agro-IT ten behoeve van Koreaanse agrariërs in de kastuinbouw, fruitboomteelt en varkenshouderij. Boeren die Nederlandse agro-IT willen installeren, kunnen deelnemen aan het programma. Volop kansen dus voor leveranciers van bijvoorbeeld klimaatbeheersing voor de kas, geautomatiseerde voedselssystemen, melkrobots enzovoort. Meer informatie: Landbouwfederatie Seoul, *seo-inv@minbuza.nl*.

EUROPESE UNIE

Denemarken

Landbouwsteunpunt Kopenhagen

ESBL in pluimveevlees

In een tv-documentaire is ESBL aangetoond in meer dan 50% van het pluimveevlees in Deense supermarkten. Er zou meer ESBL te vinden zijn in buitenlands dan in Deens pluimveevlees en ongeveer net zoveel in biologisch als conventioneel pluimveevlees. Het voorkomen van ESBL nam in drie jaar tijd toe van verwaarloosbaar naar genoemde 50%. De Deense markt voor pluimveevlees lijkt voorlopig te zijn ingestort. Minister Jørgensen van Voedsel, Landbouw en Visserij benadrukte dat onder regie van de EU wordt gewerkt aan een EU-brede oplossing.

Frankrijk

Landbouwfederatie Parijs

Chinese babymelkpoederfabriek

Ook in Frankrijk komen Chinese zuivelconcerns om de hoek kijken. Niet in het minst omdat ook de Franse zuivelindustrie naarstig bezig is zich goed voor te bereiden op het einde van de zuivelquota op 31 maart 2015. Daarbij wil ook de Franse zuivelindustrie profiteren van de groeiende wereldvraag naar melkpoeder. In de zomer van 2013 is al een samenwerking tot stand gekomen tussen het Chinese concern Biostime, het Franse coöperatieve bedrijf Isigny-Sainte-Mère (Calvados) en de Laiterie de Montagu (Vendée) voor de productie van babymelkpoeder bestemd voor de Chinese markt (€ 50 miljoen investering voor een jaarlijkse productie van 50.000 ton). Nu is het Chinese zuivelbedrijf Synutra een partnerschap aangegaan met het Franse Sodiaal. Beide bedrijven investeren samen in de bouw van een productie-eenheid van baby- en kindermelkpoeder in het Bretonse Carhaix. Hierin bedraagt het investeringsaandeel van Synutra € 90 miljoen. De fabriek moet in totaal 250 arbeidsplaatsen creëren en jaarlijks 100.000 ton melkpoeder leveren aan de Chinese markt.

Fusie zuivelcoöperaties

In Europa wordt Sodiaal dankzij de fusie met 3A, na Friesland Campina en Arla Foods, de derde grootste zuivelcoöperatie (wereldwijd vijfde). Sodiaal telt nu circa 9500 werknemers,

werkzaam in 70 melkfabrieken en 14.000 melkveehouders die samen 4,6 miljard liter melk aanvoeren.

Spanje

Landbouwfederatie Madrid

Agri- en foodsector en BNP

Het agrovoedingsmiddelencomplex (primaire landbouw, voedingsmiddelenindustrie en logistiek) heeft een aandeel van 8,4% in het BNP. De verdeling over sectoren is als volgt: uitgangsmateriaal en diensten 9,7%, agrarische productie 23,9%, agro-industrie 25,1%, transport 9,7% en handel 31,5%.

Sangria vanaf nu Iberisch

Portugal en Spanje zijn de enige landen die vanaf nu sangria mogen produceren, etiketteren en verkopen als Sangria. Het Europees Parlement heeft hiertoe besloten. Andere landen die deze drank produceren, moeten in het vervolg vermelden dat het een gearomatiseerde drank op basis van wijn betreft, met daarbij het land van herkomst.

Verenigd Koninkrijk

Landbouwfederatie Londen

Voedselcriminaliteit

Professor Elliott, die in opdracht van de Britse overheid onderzoek doet naar het functioneren van de voedselketen, heeft in een tussenrapportage gewaarschuwd voor criminele elementen in die keten. De grote prijsdruk die vooral de supermarkten leggen op de productieketen werken criminele activiteiten in de hand, aldus het rapport. Vooral de vleesketen is kwetsbaar. Elliott pleit dan ook voor een speciale politie-eenheid gericht op het opsporen van dergelijke criminelen. Ook moet er een actiever vervolgingsbeleid en hogere straffen komen.

Handelsdelegatie naar China

China staat ook in de belangstelling van het Verenigd Koninkrijk. In de laatste maanden van 2013 is minister Paterson maar liefst twee keer met een handelsdelegatie naar China afgereisd. Tijdens de eerste missie naar Shanghai lag de nadruk op zuivelproducten. De tweede handelsmissie waar Paterson deel van uitmaakte, in december, ging naar Beijing en werd geleid door premier Cameron.

Vier miljoen bomen

De Britse regering heeft besloten tot de aanplant van vier miljoen bomen in Engeland. De Britse regering reserveert hiervoor in 2014-'15 ruim € 7 miljoen. In totaal trekt de regering het komende jaar € 36 miljoen uit voor het creëren en onderhouden van bosgebieden. De regering wil in totaal 2000 hectare nieuwe bossen creëren. Ook na 2015 zal de regering blijven investeren in het onderhoud van bossen.

OVERIG EUROPA

Turkije

Landbouwfederatie Ankara

Lagere importtarieven

Als gevolg van de aanhoudende droogte in Turkije, heeft de Turkse overheid de importheffingen op enkele agrarische producten verlaagd (kidneybonen, linzen e.d.). Dit kan gezien worden als voorbode van de import van andere producten, zoals consumptieaardappelen. Vóór export zullen de Turkse instanties echter eerst de noodzakelijke risicoanalyses moeten hebben opgemaakt.

Agri-bedrijven boeken succes in Kenia

Mission Possible

De 'Netherlands Agro & Trade Mission to Kenya' van 19-24 januari 2014 is succesvol verlopen. Vijftien Nederlandse bedrijven uit de aardappelketen stapten in twee bussen die het gezelschap in vijf dagen tijd van Nairobi naar onder andere Nanyuki, Nakuru en Naivasha brachten. De gebieden op 1500 meter en hoger zijn uitermate geschikt voor het verbouwen van aardappels, na maïs het tweede gewas in Kenia. Na het openen van Kenia voor Nederlands pootgoed is in twee jaar tijd een dertiental Nederlandse rassen getest, positief beoordeeld en derhalve tot Kenia toegelaten. De hoogste tijd om ketenbreed te gaan ondernemen.

De organisatie voor zo'n missie is een hele tour en verrassingen bleven niet uit. Positief was de plotselinge wens van Felix Koskei, de Keniaanse minister van Landbouw, om de missie voorafgaand aan de rondreis te ontvangen. Die aftrap was voldoende waardevol om het programma al bij aanvang om te gooien. Met zijn belangstelling onderstreepte de minister zijn woorden tot minister Ploumen in oktober 2013 ('Build on further cooperation with no limits!') en gaf hij de missie de nodige autoriteit mee. Na deze steun in de rug werd het gezelschap toegesproken door onder meer James Onsando, managing director van de Kenya Plant Health Inspectorate Service (Kephis), als overheidsorganisatie verantwoordelijk voor de National Performance Trials (NPT) die het Nederlandse pootgoed moeten doorstaan om tot Kenia te worden toegelaten.

In die procedure worden de laatste scherpe randjes glad gestreken en de transparantie rond fyto-sanitaire eisen en voorwaarden geoptimaliseerd. Hij herhaalde de noodzaak om de aardappelketen te innoveren, om te beginnen met hoogwaardige rassen die grotere oogsten en meer variëteit opleveren, en het af te lopen traject interessant te maken voor financiële dienstverleners.

Juist financiering is de kritieke factor. De Keniaanse boer, gewend aan het kosteloos hergebruik van een deel van zijn oogst als pootgoed, moet de kans krijgen om in pootgoed te investeren om zijn oogsten te verrijken. Meerdere keren vermeerderen van hoogwaardig Nederlands pootgoed in Keniaanse grond doet weliswaar de prijs dalen, maar neemt de kwaliteit in die neergang mee. En kwaliteit is nou juist de usp van *Dutch certified seed* en de factor die telt in het opwaarderen van de teelt. Niet voor niets werd in de eindevaluatie van de missie de suggestie toegejuicht om een financieel dienstverlener binnen de projectgroep uit te nodigen.

Demonstratiedagen

Het volgende bezoek betrof Propack, een keurig georganiseerde unit voor de productie van chips en andere aardappelsnacks. Hier kwam weer het gebrek aan consistente aanvoer naar voren. Door de geringe beschikbaarheid van de juiste kwaliteit productieaardappelen, is de netto opbrengst die in de chipsverpakkingen terechtkomt bedroevend en de afvalstroom belast het bedrijfsresultaat in negatieve zin. Propack toonde zich gelukkig met de mededeling dat zich onder de inmiddels 13 tot Kenia toegelaten rassen een aantal bevindt dat voor productie van chips geschikt is. Goed om te weten dat keuringsinstantie Kephis in de NPT's de toepassing van het ras in de beoordeling wil gaan meenemen.

In het hotel van de eerste avond wachtte het gezelschap de ontmoeting met aardappeltelers uit de regio rond Mount Kenya. De grote opkomst toont aan dat de boeren zich bewust zijn van de vooruitgang die zij met het Nederlandse pootgoed kunnen bewerkstelligen.

De dinsdag stond in het teken van het bezoek aan twee grote boerderijen. Kisima Farm streeft naar de productie van 2000 ton in Kenia zelf ontwikkeld pootgoed per jaar en beschikt inmiddels over een opslag van 1000 ton. Nederlandse techniek is verantwoordelijk voor de klimaatregeling. Waar Martin Dyer, de managing director van Kisima nog twijfelt

over de vermeende nadelen van de import van (Nederlands) pootgoed, is het echtpaar Susan en Erastus Moreithi van Suera Farm overtuigd van de noodzaak de snelle weg te bewandelen. Op hun boerderij bevindt zich ook een voorbeeldige NPT en met hen beschikt het Nederlandse project tot op overheidsniveau over enthousiaste pleitbezorgers voor de aanpak. Susan Moreithi voorziet voor het pootgoed dat straks op het bedrijf wordt vermeerderd een markt van ruim 25.000 boeren. Dat betekent dat er nog veel meer producenten van het formaat Suera Farm nodig zullen zijn. Plus de nodige kleine boeren, want die zorgen samen ook voor volume.

Het project organiseert (onder andere via Facebook) steeds voor 50 lokale boeren demonstratiedagen om hen met het Nederlandse pootgoed te laten kennismaken.

Samenwerkende boeren

Met een drukbezochte presentatie op woensdag bij producent van tractoren en landbouwmachines Massey Ferguson, was het gezelschap halverwege de missie. Naar schatting 250 grote en 10.000 middelgrote farms zijn toe aan mechanisering en daar liggen voor de Nederlandse sector de eerste kansen. Maar voor de toekomst vormen de 300.000 tot 1 miljoen (!) kleine boeren, in groepen verenigd, samen ook een gigantische markt.

De donderdag stond in het teken van een bezoek aan de Agricultural Development Corporation (ADC) in Molo. De vooraanstaande leverancier van Keniaans pootgoed liet de missie toe tot de productie en opslag en gaf een presentatie over de bedrijfsvoering. Conclusie: er is veel te innoveren aan het invloedrijke ADC. De inbedding van het bedrijf in de Keniaanse agribusiness is stevig, de manier van werken blijft steken in een achterhaalde aanpak.

Gerald Mutua, samen met Warmolt Tonckens werkzaam in een Solidaridad-trainingsproject voor boerengroepen, presenteerde de gang van zaken. Ze zijn actief met negen groepen en bereiken in Njoro, Naromoru, Yatta en Kinangop totaal ruim 360 boeren. Met 20 kg *clean seed* wordt een begin gemaakt met de vermeerdering. Het project begeleidt de boeren met de teelt, bemesting en bestrijding van ziekten en verontreinigingen. En niet te vergeten, in de omgang met de handelaren, die als opkopers op het juiste moment weten aan te kloppen. Geld is altijd welkom in een Keniaanse boerenfamilie, maar een meer afwachtende houding, mogelijk gemaakt met eenvoudige opslagvoorzieningen, leidt uiteindelijk tot hogere prijzen. Wie dat eenmaal door heeft is minder afhankelijk van de brokers. Zij vormen het schakeltje in de keten, dat de prijs van boer naar afnemer tot wel vier keer over de kop laat gaan. Mutua wijst de boeren erop dat het zelf zoeken van afnemers, eventueel in combinatie met geconditioneerd opslaan, profijt oplevert.

Aardappelaanbod

De afsluitende vrijdag werd deels doorgebracht bij Africalla, de grote farm van Rob Holtrop en een locatie voor een NPT. Die stond er florissant bij en oogstte terecht maximale bewondering. Onderweg naar de residentie van de ambassadeur werd, om een beeld van het aardappelaanbod in de supermarkten te krijgen, nog een winkelcentrum aangedaan. Met deze missie is een extra grote stap gezet in de samenwerking tussen Kenia en Nederland. In de eerstvolgende NPT's zullen nog meer pootgoedleveranciers hun rassen aanbieden, zeker nu met de registratie in Kenia de toegang tot andere landen in Oost-Afrika nog slechts een formaliteit is. Met de groei van de import van *certified seed* stijgt ook de vraag naar goede vermeerderders. Met een overheid die het Keniaans-Nederlandse project alle steun toezegt en daarmee de uitvoeringsinstanties tot volledige medewerking aanzet, staat niets een brede uitrol van de projectplannen in de weg. Een beetje speler, van pootgoedleverancier tot retailspecialist, van fyto-sanitair deskundige tot mechaniseerder, gaat nu in Kenia op zoek naar zijn markt.

Frits H. Emmerik

Meer informatie

www.potatoplatformkenya.com

Kort graag...

11 vragen aan Ton Snellen, Landbouwrapraad in Seoul

Het ministerie van EZ heeft ruim 50 afdelingen in evenzoveel landen waar landbouwraden en -attaché(e)s actief zijn. Elke maand maken we kennis met een van onze verre landbouwmedewerkers.

1. Hoe bent u in dit werk terechtgekomen?

Sinds 1976 heb ik in ruim tien verschillende functies in binnen- en buitenland mogen bijdragen aan de ontwikkeling van onze landbouw, natuur en visserij. Die ervaring bleek een perfecte uitgangspositie voor mijn huidige baan.

2. Wat moet iedereen weten over uw werkgebied?

Het potentieel van de Taiwanese en de Koreaanse markt voor het Nederlandse bedrijfsleven. In beide landen zijn op de langere termijn kansen op het gebied van veehouderij, tuinbouw en import van nieuwe food- / feedproducten. Door de groeiende welvaart en de behoefte aan gevarieerder, veiliger en goedkoper voedsel kan Nederland in beide landen hieraan uitstekend bijdragen.

Zuid-Korea is een land dat zich na de Koreaanse oorlog vanaf 1953 heeft opgewerkt uit het niets tot nu de 15e wereldeconomie. Maar ook een land vol tegenstellingen: megasteden en soms nog bijna ongerepte natuur. Onbegrensde hightech maar vaak nog zeer traditionele opvattingen. En hoewel sterk gericht op export, zijn in Korea nauwelijks Engelstalige gebruiksaanwijzingen te vinden!

Wat Taiwan betreft, de toch wel bijzondere relatie met China en de creatieve wijze waarop men daarmee omgaat. De vaak informele omgangssfeer en die heerlijke subtropische omgeving. Echt een vakantie waard.

3. Wanneer denkt u 'dit is een mooie dag'?

Als ons team samen met onze EZ-collega's weer een succes heeft met het verder openen van de markt, het matchen van bedrijven of met een mooie expo. Hiermee vergroten we de kansen voor onze bedrijven en dat is toch altijd weer heel erg leuk om te doen.

4. Wat is uw grootste bron van ergernis?

Ik ben allergisch voor rode stoplichten, ook in het werk.

5. Voor wie heeft u bewondering?

Mensen die anderen echt kunnen ontroeren, zoals muzikanten en acteurs.

6. Welke sector laat hier absoluut kansen liggen?

In Taiwan is voedselveiligheid momenteel een groot issue; hoewel de markt niet echt gemakkelijk is, liggen hier toch kansen voor onze hoge kwaliteit Nederlandse voedselproducten.

In Korea importeren we veel Nederlandse varkens- en zuivelproducten, naast cacao, bier, bloembollen en zaden. Voor de komende jaren zie ik mogelijkheden voor agrotechnologie in de veehouderij- en tuinbouwindustrie.

7. Hoe staat het met duurzaam ondernemen in uw regio?

In Taiwan is het doel om het gebruik van chemicaliën in de landbouw tot nul te reduceren binnen de komende 50 jaar. Steeds meer bedrijven produceren nu ook biologische producten. De vraag naar meer kennis en technieken op die gebieden ligt er.

In Korea is duurzaam ondernemen niet zo'n issue als in Nederland. Koreaanse consumenten focussen veel meer op voedselveiligheid dan op duurzaamheid of natuur. Maar het oplossen van de problemen met de waterkwaliteit van landbouwgebieden, bijvoorbeeld in het nieuw te ontwikkelen gebied van Saemangeum (de polder met de langste dijk ter wereld), wordt wel steeds belangrijker voor Korea. Ik denk dan ook dat onze Nederlandse kennis op dat gebied onontbeerlijk is.

8. Wat kan er op uw werkterrein beslist beter?

De Koreaanse en de Taiwanese landbouw is een stuk minder ontwikkeld dan bijvoorbeeld de IT, auto- of zware industrie in deze landen. Er is nog een behoorlijke protectie vanuit de overheden en te weinig beleid om innovaties of productieverhoging aan te moedigen. Beide overheden willen echter in de nabije toekomst hierin verbetering brengen en zien Nederland daarbij als 'gidsland'. Daarom zie ik in Korea én Taiwan kansen voor onze agrosector. Veel individuele bedrijven grijpen hier al hun kansen, maar met meer onderlinge samenwerking kunnen we die kansen waarschijnlijk nog beter benutten. Het bevorderen van samenwerking is voor ons team een belangrijk doel.

9. Welk lokaal gerecht is uw favoriet?

Mijn vrouw en ik genieten regelmatig van Bulgogi, een Koreaanse barbecue, waarbij je het vlees op de eigen tafel bereidt en die tafel helemaal vol staat met heerlijke side dishes zoals bijvoorbeeld Kimchi, gefermenteerde groente. En in Taiwan eten we graag verse seafood!

10. Met wie zou u een avond op stap willen?

De Koreaanse president, Madam Park.

11. Wat is uw sleutelwoord voor de toekomst?

Werk met plezier, kost niets meer en levert veel op.

Groene Groei: geen woorden maar daden

Dat we niet langer economisch kunnen groeien terwijl we ongebreideld gebruik blijven maken van het natuurlijk kapitaal dat ons ter beschikking staat mag duidelijk zijn. De 'Verklaring voor Groene Groei', geïnitieerd door de OESO en in 2009 ondertekend door de Raad van Ministers, onderstreept dat groen en groei samen kunnen én moeten gaan. Dat moet lukken als men de impact op het milieu loskoppelt van economische groei, en consumptie- en productiepatronen verder 'vergroent'. Groene Groei moet ook inclusief zijn. De Raad gaf de OESO het mandaat om een 'Groene Groei-Strategie' (GGS) te ontwikkelen om op een zo'n efficiënt mogelijke manier de transitie te maken naar een duurzame, groenere economie.

Voor de agrofoodsector is Groene Groei om meerdere redenen relevant; niet in de laatste plaats omdat de sector zonder Groene Groei er niet in zal slagen de productiviteitsgroei te realiseren die nodig is om tegen 2050 2 miljard extra monden te voeden. De druk op het gebruik van productiemiddelen als land, water, energie, landschap en biodiversiteit is groot. Ook de agrofoodsector zelf draagt daartoe bij. Verder zijn de activiteiten van de sector niet alleen van invloed op klimaatverandering, maar deze is zelf ook zeer gevoelig voor klimaatverandering.

Volgens de OESO moet een 'Groene Groei-Strategie' voor de agrofoodsector gericht zijn op het verhogen van productiviteit gekoppeld aan duurzaam beheer van schaars natuurlijk kapitaal (duurzame intensifiëring). Het gaat hierbij bijvoorbeeld om het terugdringen van voedselverliezen en verspilling in de keten, maar ook om het verlagen van de koolstofintensiteit en het terugdringen van de negatieve milieueffecten. Om deze doelstelling te bereiken zijn innovatie, R&D en technologieoverdracht onmisbaar, en in verband hiermee ook duidelijke afspraken over intellectueel eigendomsrecht. Verder zouden de kosten van negatieve milieueffecten van productie en consumptie gereflecteerd moeten worden in de prijzen. Aan de andere kant kan de sector ook meer gebruikmaken van de positieve effecten op het milieu van de landbouw en de voorziening van publieke goederen. Denk aan de rol van de landbouw in het vastleggen van koolstof, bij het waterbeheer en de bescherming van biodiversiteit.

Hoewel de GGS in eerste instantie nationale overheden een toolkit aanreikt om de transitie naar een groene economie te maken, is het uitdrukkelijk een gezamenlijke inspanning met de private sector en niet-gouvernementele organisaties. De OESO ziet voor de overheid een rol weggelegd wanneer de markt om wat voor reden dan ook faalt om de negatieve milieueffecten van productie en consumptie terug te dringen en de juiste prijssignalen af te geven. Met andere woorden, voor het creëren van een enabling environment.

Stapsgewijs

Hoe je het ook wendt of keert, uiteindelijk moet de groene groei komen vanuit de private sector. Een sleutelrol in de transformatie naar groene groei is weggelegd voor innovatie, R&D en technologieoverdracht. Maar dat alleen is niet voldoende om economische groei te ontkoppelen van milieu-impact. Nieuwe bedrijfsmodellen moeten deze transitie ondersteunen. In het rapport 'Why Business Models Matter for Green Growth', bekijkt de OESO aan de hand van 55 casestudies wat mogelijke succesfactoren en belemmeringen zijn.

Groene elementen, die uit verschillende bedrijfsmodellen naar voren komen, zijn groene producten of processen, afvalverwerking, alternatieve energiebronnen, optimalisering van ICT, functionele verkoop en beheersdiensten, innovatieve financieringssystemen, duurzame mobiliteitssystemen, industriële symbiose, of groene buurten en steden. Sommige bedrijfsmodellen richten zich op het vergroenen van hele systemen (systeeminnovaties), terwijl andere modellen uitgaan van stapsgewijze veranderingen of van de levenscyclusbenadering.

Het ontbreken van vraag vanuit de markt, gebrek aan kennis en personele middelen, beperkte toegang tot financiële middelen, beperkingen van intellectueel eigendomsrecht en overheidsbeleid echter kunnen de ontwikkeling en implementatie van groene bedrijfsmodellen behoorlijk frustreren.

Gelijk speelveld

In maart 2013 heeft minister Kamp van Economische Zaken een brief naar de Tweede Kamer gestuurd over de ambities van het kabinet voor Groene Groei. Net als de OESO ziet het kabinet in dat een 'Groene Groei-Strategie' weliswaar een forse inspanning vraagt, maar ook kansen creëert en dat dat niet gaat zonder versterking van de innovatiekracht. De vier pijlers die minister Kamp in de brief noemt (slimme inzet marktprikkels, een stimulerend kader met dynamiek bevorderende wet- en regelgeving, innovatie en overheid als netwerkpartner) sluiten naadloos aan op de visie van de OESO op de rolverdeling tussen overheden en de private sector. Ook de acht domeinen waarop het kabinet wil inzetten, zien we in het werk van de OESO terug.

Zoals minister Kamp in zijn brief aangeeft, is het voor Nederland met zijn open economie een internationale aanpak essentieel om te kunnen opereren binnen een gelijk speelveld. Tegen deze achtergrond heeft de OESO-Raad op initiatief van Nederland aanbevelingen aangenomen voor het beoordelen van de duurzaamheid van biobasedproducten. Daarom ook brengen we op terreinen waar Nederland vooroploopt - denk aan duurzame landbouw en voedselvoorziening of de biobased economy - graag onze ervaring en kennis in.

Carla Boonstra, Landbouwwaad bij de PV-OESO

Meer informatie

over de activiteiten van de OESO op het gebied van Groene Groei:

Algemeen: <http://www.oecd.org/greengrowth/keydocuments.htm>

Landbouw: <http://www.oecd.org/agriculture/sustainable-agriculture/greengrowthforfoodagricultureandfisheries.htm>

Dialoog tussen OESO en de agrofoodsector

De OESO is in eerste instantie een organisatie waar nationale overheden elkaar treffen om te praten over gezamenlijke problemen. Zo leren de overheden van elkaar en houden elkaar een spiegel voor om zo te komen tot beleidsoplossingen. De uitwerking van beleid op het bedrijfsleven, en daarmee ook op de sociaaleconomische doelstellingen kan daarvan niet los gezien worden. Daarom is input vanuit de private sector essentieel voor betere beleidsontwikkeling en -evaluatie. Zo organiseerde de OESO alleen afgelopen jaar al een drietal evenementen waar betrokkenen vanuit zowel de publieke en private sector als het maatschappelijk middenveld en de onderzoekswereld met elkaar konden discussiëren over Groene Groei.

Green Growth Knowledge Platform

Het Green Growth Knowledge Platform organiseerde in 2013 een conferentie over de rol van de private sector in de implementatie van groene groei strategieën in het algemeen. Secretaris-Generaal Angel Gurría van de OESO zei in zijn openingswoord dat iedereen inmiddels wel overtuigd is van het nut en de noodzaak van Groene Groei en dat het nu tijd is om die te gaan verbinden met mondiale waardeketens. Als keynote speaker was oud-premier Balkenende uitgenodigd om uit hoofde van zijn huidige functie als voorzitter van Dutch Sustainable Growth Coalition (DSGC) zijn visie te geven op de vergroening van mondiale waardeketens. Aan de hand van voorbeelden als de DSGC en het Initiatief Duurzame Handel (IDH) liet hij zien dat er wel degelijk een business case valt te maken voor Groene Groei.

De deelnemers aan de conferentie waren het eens dat geïntegreerde bedrijfsrapportages wezenlijk onderdeel uit maken van een GGS. Om resultaten te kunnen meten, beheren en waarderen, maar ook om aan de buitenwereld zichtbaar te maken wat je doet. Hoe invullingen te geven aan zichtbaarheid, traceerbaarheid en transparantie blijkt echter voor velen nog een uitdaging. Hier is duidelijk een rol weggelegd voor de OESO. Het ontbreken van een kant-en-klaar bedrijfsmodel en een duidelijke business case kan voor bedrijven een obstakel te zijn om bedrijven het pad van groene groei op te gaan, in het bijzonder voor het mkb. Verder is onder bedrijven duidelijk behoefte aan algemene spelregels. De wil om groen te gaan is er over het algemeen wel, maar er moet wel een gelijk speelveld zijn om de extra inspanningen te kunnen rechtvaardigen. Hoe om te gaan met overheidsmaatregelen ter bescherming van nationale groene industrieën is dan ook een serieus punt van zorg.

BIAC

BIAC (The Business and Industry Advisory Committee van de OECD) organiseerde in het voorjaar van 2013 samen met de OESO een workshop over 'Groene Groei in de Agrofoodketen: wat is de rol van de private sector?'. Nederland liet bij monde van professor Martin Kropff, rector-magnificus van Wageningen Universiteit, zien hoe de Nederlandse agrofoodsector zich een weg zoekt naar de top door duurzame, innovatieve groei. Kropff ging in op het belang van de Nederlandse groeidiamant, co-innovatie en inzet op meer met minder (efficiënt gebruik van natuurlijk kapitaal, systeeminnovaties, biobased economy), het toevoegen van hoge waarde en het ontwikkelen van een leidende internationale positie.

Food Chain Analysis Network

Het Food Chain Analysis Network (FCAN) van de OESO hield in 2013 een bijeenkomst met als thema 'Voedselverspilling door de keten heen'. FoodDrinkEurope (Europese koepelorganisatie voor de levensmiddelen- en drankenindustrie) vertelde over de 'Joint Stakeholder Declaration on Food Wastage: Every Crumb Counts' die de industrie heeft aangenomen niet alleen om voedselverspilling tegen te gaan maar ook om de levenscyclusbenadering in de keten te bevorderen en een bijdrage te leveren aan Europese, nationale en mondiale initiatieven. Parallel daaraan heeft FoodDrinkEurope een online toolkit ontwikkeld voor producenten. Piet Nell, van de Nederlandse firma Provalor, liet zien hoe je met het valoriseren van afval van groenten en fruit toch een belegde boterham kunt verdienen.

Uit onverwachte hoek

Een bekende onbekende: Incotec

Incotec is in 2009 uitgeroepen door de Erasmus Universiteit tot meest innovatieve bedrijf van Nederland. En dat is niet zomaar, volgens CEO Jan-Willem Breukink. Incotec is voor het grote publiek een relatief onbekende speler, maar wel een die een essentiële rol speelt in de keten van zaden en uitgangsmateriaal.

Binnen de keten van zaadproductie en -veredeling is Incotec de partij die de kunst in de vingers heeft om met *high end*-technologie zaadjes/uitgangsmateriaal te verbeteren. Denk aan het beschermen tegen ziektes, het beter en sneller laten opkomen van kiemen en door het zaad als het ware schoon te maken. "De toegevoegde waarde", zegt Breukink, "is dat de teler in staat is meer uit het gewas te halen met minder meststoffen, bestrijdingsmiddelen en minder water. Naar dergelijke oplossingen is internationaal veel vraag. De wereldbevolking groeit en moet worden gevoed en tegelijkertijd is het belangrijk dat je het land niet vervuult en de biodiversiteit overeind houdt. Wij proberen een bijdrage te leveren aan andere manieren van werken en telen om aan die groeiende vraag te kunnen voldoen."

Incotec beschikt over zeven technologieplatforms om zaad te verbeteren. Eén techniek is het 'opwaarderen' van zaadjes, waarbij de goede en slechte embryo's van elkaar gescheiden worden middels röntgentechniek. Handig voor de telers die met peperduur tomatenzaad werken. Want, altijd leuk om te noemen, een kilo tomatenzaad kost nog altijd meer dan een kilo goud.

Een mooie case voor Incotec is de oplossing waarmee het bedrijf in Maleisië de beruchte Golden Apple Snail op de knieën heeft gekregen. Deze slak eet graag jonge rijstplantjes, waardoor telers bakken met gif leegstroomvelden over de velden, waaronder ook illegale middelen waarmee ze uiteindelijk de plaag toch niet onder controle krijgen. "Wij hebben zaadbehandeling ontwikkeld zodat de slakken van de planten afblijven. We gebruiken daarvoor een middel dat allang op de markt is, waar nooit iemand aan heeft gedacht om dat op zaad te plakken. Het complexe was dat als je rijstzaden gebruikt, je die eerst 48 uur in water moet weken, zodat ze beter kiemen. Maar dan spoel je de coating er natuurlijk af. Dus bedachten we een speciale coating die bestand is tegen vocht. Het werkt en volgend jaar gaan we er de markt mee op. Daarmee hebben we een geweldig groot probleem voor telers opgelost." Breukink ziet de meerwaarde van de landbouwattachés in projecten als deze. "Overheidssteun is niet altijd nodig, maar hulp bij de omgang met registraties, lokale overheden en in de lobby, daarvoor zijn de attachés onontbeerlijk."

Breukink, eveneens lid van het topteam Topsector Tuinbouw & Uitgangsmaterialen, benadrukt het belang van samen optrekken binnen de tuinbouwsector. "Een land wil totaaloplossingen, niet de ene dag een kassenbouwer en de volgende dag iemand van de zaden." Binnenkort vertrekt Breukink naar Birma, in dat land staat de sector, net als in bijvoorbeeld Maleisië, Thailand, Indonesië en China, nog in de kinderschoenen. Maar ook in Afrika gaan de ontwikkelingen snel. "De groei is de komende decennia zeker in die regio's te vinden, we zijn nog lang niet klaar", besluit Breukink.

Column

Joost Oorthuizen

Algemeen directeur Initiatief Duurzame Handel

Duurzame palmolie

Indonesië en Maleisië zijn 's werelds grootste producenten én exporteurs van palmolie. Palmolie is een heel efficiënte bron van plantaardige olie. Een hectare palmolie levert gemiddeld vijfduizend liter olie per jaar op. Tien keer meer dan soja. Voor een klein boerengezin met drie hectare is palmolie voldoende om de kinderen van te laten studeren. Grotere plantagehouders zijn multimiljonair. Geen wonder dat de plantages zich als een olievlek over Indonesië en Maleisië uitbreiden. Helaas zorgt palmolie ook voor grootschalige ontbossing, uitstoot van broeikasgas, verlies aan biodiversiteit en conflicten over landrechten. Palmolie is één van de grootste veroorzakers van ontbossing in Indonesië.

Sinds 2008 bestaan er criteria voor duurzame palmolie (RSPO) en een label met dezelfde naam waarbij inmiddels veel bedrijven zijn aangesloten. En de Indonesische overheid draagt haar steentje bij met de afkondiging van een moratorium op boskap voor palmolie. Toch blijkt het lastig om de situatie onder controle te krijgen, getuige de grootschalige bosbranden op Sumatra vorig jaar zomer, veroorzaakt door bedrijven die bos platbranden voor palmolie. Om palmolie echt duurzaam te maken geef ik u graag een *to do lijstje*:

- Geen ontbossing door palmolie meer
- Geen verwoesting van veengronden
- Geen uitstoot van broeikasgassen
- Volledige traceerbaarheid van palmolie
- Volledig respect voor landrechten, rechten van inheemse volken en het oplossen van lopende conflicten
- Geen verbranding van grond voor landbouw
- Kleinschalige boeren betrekken in de aanvoerketen
- Schriftelijke arbeidscontracten op het niveau van het minimumloon, ook voor tijdelijke arbeiders
- Geen kinderarbeid, geen *sexual harassment*
- Veilige arbeidsomstandigheden en verzekering tegen ongevallen
- Samenwerking van de grootste palmoliehandelaren
- Open en transparante samenwerking met ngo's en overheden.

En dat allemaal het liefst binnen – pak hem beet – twee jaar geregeld.

Wat ik u er niet bij heb verteld is dat het grootste palmoliebedrijf ter wereld – Wilmar – zich recent aan dit lijstje heeft verbonden. Wereldwijd is Wilmar goed voor circa 45% van de handel in palmolie. Paul Polman, de CEO van Unilever, heeft daar door zijn onvermoeibare inzet veel aan bijgedragen. Wilmar gaat, ongeacht de afkomst of afnemer, uitsluitend handelen in duurzame palmolie.

Intussen zit ook IDH niet stil. In aanwezigheid van Mark Rutte en Lilianne Ploumen tijdens hun recente bezoek aan Indonesië tekenden we een contract tussen IDH, RSPO, een groot Indonesisch staatsbedrijf en Unilever voor een ambitieus plan om te investeren in de duurzame productie van duizenden kleinschalige boeren en hen zo te koppelen aan de internationale vraag naar duurzame palmolie. 40% van de palmolie in Indonesië komt van kleine boeren, dus zonder hen gaat de omslag naar volledig duurzame en traceerbare productie niet lukken. Dit plan, ontwikkeld door IDH, is intussen omarmd door de Tropical Forest Alliance (TFA), een internationaal publiek-private samenwerking van multinationals en overheden (waaronder Nederland, Engeland, de Verenigde Staten en Noorwegen) die streven naar het stoppen van ontbossing.

Kortom, het gaat de goede kant op, en hard ook. Het laat zien dat het veel grote en kleine bedrijven – Westers en Aziatisch – en overheden samen, menens is met de verduurzaming van grondstoffenproductie en het stoppen van ontbossing.

Samenwerking LTO en NWP schept kansen voor agro- en watersectoren

Water en voedsel: wat de wereld vraagt

Klimaatverandering is een feit. Terwijl het debat voortgaat over de precieze temperatuurstijging, domineren extreme weersomstandigheden steeds vaker het nieuws. Juist de land- en tuinbouw zijn kwetsbaar voor droogte en overvloedige neerslag. Tegelijkertijd is er de uitdaging om in 2050 negen miljard mensen te voeden. Het Netherlands Water Partnership (NWP) en LTO proberen onze agrarische en waterdeskundigheid te bundelen en gecombineerd aan te bieden aan het buitenland.

Nederland tracht op verschillende manieren bij te dragen aan het garanderen van voedselzekerheid en het gelijktijdig terugdringen van klimaatverandering. Sinds 2009 wordt actie ondernomen om *climate-smart agriculture* op de internationale agenda te zetten en een transformatie in het veld te bewerkstelligen. Recent afgesloten samenwerkingsovereenkomsten met de Clinton Foundation en AGRA zijn voorbeelden van nieuwe partnerschappen, die kleine boeren in staat te stellen over te schakelen op landbouwvormen die onder meer de veerkracht en het aanpassingsvermogen van de sector vergroten. Investeren in klimaat-slimme landbouw reduceert de hoeveelheid broeikasgassen, en brengt economische voorspoed in landelijke gebieden.

Ook binnen het topsectorenbeleid werken de overheid, kennisinstellingen en het bedrijfsleven samen om de voedselproductie in kwetsbare gebieden te versterken. Vooral Afrika krijgt daarbij aandacht. Het continent groeit: ondanks alle problemen, staat daar een generatie boeren op die als ondernemers aangesproken kan worden op de kansen die er liggen, op nabij- én verafgelegen markten. Zeven van de tien snelst groeiende economieën liggen in Afrika, terwijl het met alle natuurlijke rijkdom toch netto voedsel-importerend is.

Gecombineerde expertise

Water en landbouw, dat is waar Nederland in uitblinkt. Logisch dus ook dat ons land veel te bieden heeft waar watermanagement en voedselproductie elkaar ontmoeten. Onze expertise is veelzijdig. Op de eerste plaats gaat het om gebiedsinrichting en governance modellen zoals het waterschapsbestel. Bij gebiedsinrichting hoort ook kennis over wateropslag en overstromingsgevaar, drainage, grondwaterstanden, erosie en sensortechnologie.

Op de tweede plaats hebben wij veel kennis over de optimale inrichting van het ketenproces teneinde de *water footprint* te reduceren. Slimmer omgaan met beschikbare waterhoeveelheden, inclusief reductie en hergebruik van water in de voedselverwerking, draagt bij aan duurzaamheid. Beter gebruik van regenwater hoort daar ook bij. In droge streken waar de watervoorraad de gewaskeuze beperkt, vormt de teelt van aardappelen een belangrijke mogelijkheid - een Nederlandse specialiteit.

Een derde terrein van expertise hangt samen met innovatieve teeltconcepten. Met druppelirrigatie in de glastuinbouw heeft Nederland al jarenlang ervaring. Nieuw is de stap naar de toepassing in grootschalige akkerbouw en vollegronds groenteteelt. Kleinschalige veldproeven tonen veelbelovende resultaten.

Maar daar hoeft het niet bij te blijven: permanente ondergrondse systemen in combinatie met minimale grondbewerking kunnen de bodemvruchtbaarheid bevorderen, zeker als allerlei groenbemesters worden geteeld ter verhoging van het organische stofgehalte. GPS-technieken en precisielandbouw maken nieuwe teeltsystemen zoals beddenteelt haalbaar, omdat exact in de rijpaden kan worden gestuurd; ook dat is klimaat-slimme landbouw.

Aangepaste innovatie

De Nederlandse technologie staat op een zodanig hoog niveau dat een brede internationale uitrol belemmerd kan worden door de hoge kosten of een gebrek aan kennis om de techniek

toe te passen. Vereenvoudiging van producten of technieken richting 'best fit' kan de drempel verlagen en daarmee het commerciële perspectief verbeteren. Dat geldt bij uitstek voor de technieken om bladgewassen op water te telen. Een oplossing wordt gezocht in het opvangen van hemelwater in het regenseizoen in een eigen bassin. Hoewel het ontwerp en de aanleg sec al een vraag is, doet zich vanuit Nederland een innovatie voor die het nog aantrekkelijker maakt.

In bassins opgevangen regenwater kan benut worden voor de teelt van groenten als hydrocultuur. In Nederland worden met prei, sla en kool al goede resultaten behaald. Het eerste concept van deze hydrocultuur gebruikte tempexplaten als basis. Daarna kwamen kunststof bakken die zijn gekoppeld via een regenwaterafvoer. Daardoor blijft het hemelwater gescheiden van het met voedingsstoffen verrijkte teeltwater, en kan het apart worden opgevangen voor een andere teelt. Het lijkt een zeer perspectiefvolle dubbeldoel-toepassing.

Inspanningen LTO

Veel kennis in Nederland op het gebied van water is gebundeld in het Netherlands Water Partnership (NWP). Peter Prins is vanuit LTO Noord gedetacheerd bij het NWP om als schakel te functioneren tussen de waterwereld en de agrarische sector. Door zijn achtergrond bij LTO kent hij de agrarische sector goed. Prins ziet de mogelijkheden die Nederlandse bedrijven en kennisinstellingen hebben om elders in de wereld gecombineerd bij te dragen aan beter waterbeheer en het versterken van voedselproductie, en hij is dan ook actief om clusters daarvoor te organiseren.

"We moeten de krachten bundelen in deze complexe materie", legt Prins uit. "Het bevorderen van alle principes rond zaken als *more crop per drop* vraagt om een gecombineerde oplossing. Het bovenstrooms vasthouden van rivierwater, zuinig watergebruik, beter bodembeheer, het gebruik van droogte-resistente rassen en gewassen, het hangt allemaal samen. In het ene land gaat het om hightech oplossingen, maar in toenemende mate zullen we terug moeten innoveren naar oplossingen die ook in minder ontwikkelde landen toepasbaar zijn". Prins heeft voorbeelden van beide. Met een aardappelverwerkend bedrijf zoekt hij manieren om op verschillende plaatsen in de wereld de *water footprint* te reduceren. Daar gaat het om goed ontwikkelde teelten.

Aan de andere kant leidt hij een internationaal klimaatproject dat gefinancierd wordt door het Nederlandse Agriterra. Boerenorganisaties in Oeganda en Cambodja vervullen een sleutelrol in de aanpak, die moet voorzien in een betere weerbaarheid bij extreme weersomstandigheden, zoals droogte. In die landen waren verschillende waterbronnen weggevallen. "De boerenorganisaties hadden aanvankelijk vooral oog voor meer wateropslag op het erf. Ik vertegenwoordig een boerenorganisatie en dan kom je daar direct goed binnen. Snel hadden we in de gaten dat de bodemgesteldheid evenzeer aandacht behoefde. Met BLGG AgroXpertus haalden we een enthousiaste partner binnen. Hoe zij draadloos bodemmonsters kunnen interpreteren is zo'n vorm van innovatie waarmee uiteindelijk ook geld te verdienen is". Het geeft een goede basis voor een strategie van bodemverbetering en bemesting, waarmee de boer uiteindelijk een beter inkomen behaalt.

Hulp via ambassades

Ambassades kunnen een belangrijke bijdrage leveren bij het signaleren van knelpunten. "Wij willen heel graag in landen als Polen, Roemenië, India en Argentinië zicht krijgen op de trends en perspectieven, maar ook elders". Essentieel volgens Prins is de gezamenlijke aanpak en het vormen van consortia. "Water, bodem, voedsel: clusters van Nederlandse bedrijven rond die thema's hebben wereldwijd kansen, ook in landen die we nooit als markt zagen. De ervaring en innovatie die we daar opdoen, maakt onze kennispositie enkel sterker. En door klimaatverandering en extreme weersomstandigheden zal de vraag naar die kennis alleen maar toenemen. Structurele oplossingen voor een klimaat-slimme voedselproductie kunnen we alleen bereiken met de lokale bevolking en met lokale organisaties".

Frederik Vossenaar

Meer informatie

Peter Prins (NWP)

p.prins@nwp.nl of 06 10 37 85 95

Frederik Vossenaar,

Agro Business Development Unit, ministerie van Economische Zaken

f.l.m.vossenaar@minez.nl of 06 52 77 59 43

Exportise

De innovatieve oplossingen van Certhon

Certhon (de groepsnaam voor Bosch Inveka en Wilk van der Sande) ontwerpt en realiseert kassen en technische installaties voor de internationale glastuinbouwsector. Turnkey oplossingen zorgen dat er wereldwijd vraag naar de producten is. Het familiebedrijf haalt bij benadering 75% van de omzet in het buitenland. Een recente innovatie waar het bedrijf internationaal succes mee boekt is de SuprimAir-kas. John Lagerwerf, marketing & pr-manager van Certhon vertelt:

"De eerste SuprimAir-kas staat bij een tomatenkweker in Frankrijk. Die heeft in de korte tijd dat hij de kas in gebruik heeft, al 10% meer opbrengst gerealiseerd en 25% aan energie bespaard. En daar zit nog ruimte voor verbetering, aangezien de kweker de mogelijkheden van de SuprimAir steeds beter toe leert te passen."

De SuprimAir-kas biedt kwekers die actief zijn in extremere klimaten de mogelijkheid om middels een ingenieus samenspel van kas, ventilatie, koeling en sturing jaarrond een ideaal klimaat te creëren. De ideale temperatuur en relatieve luchtvochtigheid worden gecombineerd met een laag energieverbruik en lagere ziektedruk.

Een mooi staaltje PR en klantenbinding is het tripje dat Certhon voor zijn klanten organiseerde. Het bedrijf nam twintig klanten mee naar de Franse tomatenkweker en liet hen *hands on* ervaren wat er allemaal mogelijk is met de kas. "De tomatenkweker gaf zijn concullega's een uitgebreid kijkje in de keuken, en liet hen bijvoorbeeld ook zien hoe de klimaatcomputer werkt. "Daar kan geen verkoper tegenop", lacht Lagerwerf. Na afloop had Certhon een flink aantal geïnteresseerden voor hun producten.

Lagerwerf is ook enthousiast over een andere innovatieve ontwikkeling: een in Engeland nieuw te bouwen tomatenkas waarin led-licht wordt geplaatst tussen het gewas. Led-interlighting zorgt ook voor meer opbrengst (tot 35% meer) en energiebesparing van 10%. "Daar verwachten we veel van", aldus Lagerwerf.

Een ander mooi project voerde Certhon uit voor een Limburgse slakweker die moeite had om jaarrond dezelfde kwaliteit sla aan supermarkten te leveren.

Een andere innovatieve oplossing van Certhon is het ontwikkelen van meerlaagse teeltsystemen. Het bedrijf bedacht een slimme oplossing en hielp meteen een potentieel ruimteprobleem uit de wereld. Want waarom standaard in vierkante meters denken als het ook in kubieke meters kan? Het resultaat: een meerlaags teeltsysteem in een daglichtloze, afgesloten ruimte onder led-verlichting.

Lagerwerf: Zo wordt het gewas niet beïnvloed door externe factoren met als resultaat dat het sneller en beter groeit. Deze toepassing werkte zo goed bij slakweker Delicious dat we ook zijn begonnen met teeltruimten in zeecontainers van 20 of zelfs 40 foot. Je moet het zien als groeicellen waarin gewassen onder ideale omstandigheden kunnen groeien. Het mooie van de containers is dat ze plug 'n play te gebruiken zijn. Overal waar stroom en water beschikbaar is, kun je ze neerzetten."

Naoogst

Novi Sad Landbouwbeurs 20-26 mei 2014

Van 20-26 mei is de jaarlijks terugkerende Novi Sad Agricultural Fair in Servië.

Dit jaar is Nederland partnerland op deze aan aandacht winnende beurs. Nederland is aanwezig met een Hollandpaviljoen en de ambassade organiseert daarnaast diverse activiteiten. Servië wint aan belang en is een voor Nederland steeds belangrijker land, zeker in de agrosector. Er zijn veel kansen en mogelijkheden, bijvoorbeeld op het gebied van zachtfruit, melkveehouderij en zuivel en de varkenshouderij.

U kunt deelnemen aan het Hollandpaviljoen om zo de mogelijkheden op deze markt te verkennen. Bent u geïnteresseerd in zakendoen op de Servische markt of wilt u meer informatie ontvangen over deze landbouwbeurs, dan kunt u contact opnemen met de landbouwafdeling in Belgrado, bel-Inv@minbuza.nl, of met Sabine Hoff, s.h.hoff@minez.nl.

Verover Nieuwe Markten: event voor (startende) exporteurs

Gaat u voor het eerst exporteren of exporteert u al, maar wilt u een nieuwe markt verkennen? Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (voormalig Agentschap NL), MKB-Nederland en TNT Express organiseren op 6 maart 2014 een event voor (startende) exporteurs in het NBC Nieuwegein.

Het programma bestaat uit diverse workshops op het gebied van (starten met) internationaal ondernemen. Thema's als zakencultuur, exportcontroles, leveringsvoorwaarden en financiering komen aan bod. Tijd: 12.45-18.30 uur. Deelname gratis. Inschrijven: Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, afdeling KlantContact, intake@rvo.nl of 088 042 42 42.

NCH-bijeenkomst Georgië

NCH en de ambassade van Georgië organiseren op 6 maart 2014 in het VNO-NCW-gebouw een seminar over kansen in Georgië. Presentaties zijn gericht op onder meer de (Georgische) prioriteitsector land- en tuinbouw evenals logistiek. Meer informatie: Willemiek Everts (NCH), weverts@nchnl.nl of 070 344 15 88. Voor registratie: Patty Hilleveld (NCH), philleveld@nchnl.nl of 070 344 15 81.

Turkije: handelsmissie agro, food en technologie

Van 8-12 juni 2014 vindt een handelsmissie plaats naar Turkije onder de noemer 'agro, food en technologie'.

De missie is bedoeld voor toeleveranciers van de agrarische sector, verwerkende industrie en verwerkers van grondstoffen en producten. In een driedaags programma maakt u kennis met voor u relevante handelspartners.

U wordt op de hoogte gebracht van de Turkse economie en leert over de snelle modernisering van de lokale productie. Binnen de regio is Turkije een belangrijk knooppunt geworden, de grootste regionale exporteur van agrarische producten en een belangrijke producent van processing equipment.

U krijgt een maatwerkprogramma met individuele afspraken en collectieve onderdelen als seminars, netwerkevents en handelsdinners. De kosten bedragen € 1250 ex btw en ex reis-

en verblijfkosten. Kijk voor meer informatie op fme.nl/internationaal of neem contact op: 079 353 11 35 of internationaal@fme.nl.

Verkennde missie Pakistan

In maart 2014 vindt een verkennende economische missie plaats naar Pakistan onder leiding van DG-BEB, ministerie van Buitenlandse Zaken.

Hoewel de veiligheidssituatie, de energiecrisis en de corruptie het ondernemersklimaat in Pakistan negatief beïnvloeden, kent dit land ook de zesde bevolkingsgrootte ter wereld, een gestaag groeiende en consumerende middenklasse, een groot arsenaal vruchtbare landbouwgrond en een veelheid aan grondstoffen. De vraag naar consumentengoederen, landbouwinputs, voedingsmiddelen en financiële dienstverlening neemt snel toe. Een aantal grote Nederlandse bedrijven als Unilever, Shell en Philips heeft een goede positie op de Pakistaanse markt. Onder de grotere, kapitaalkrachtige Pakistaanse ondernemingen leeft de vraag naar creatieve oplossingen voor problemen op het gebied van onder andere water. NB Deze missie is géén bedrijvenmissie en staat dus niet open voor externe deelname. U kunt wél uw informatie of interesse kenbaar maken bij: Nicolette Koopman (BZ), nicolette.koopman@minbuza.nl of Marcel Vernooij (EZ), m.l.vernooij@minez.nl

Beurs AgroBalt 2014

Van 3-5 april vindt in Kaunas, Litouwen voor de 20e maal de Baltische agro- en foodbeurs AgroBalt plaats. De landbouwafdeling Warschau organiseert tijdens deze beurs een seminar waarbij u aanwezig kunt zijn. Voor meer informatie kunt u terecht bij de landbouwafdeling in Warschau, zie overzicht pag. 18-19.

Meer informatie: www.agrobalt.lt, agrobalt@expo.lt of +370 5 277 93 54.

Marktinformatie: war-Inv@minbuza.nl.

Missie varkenshouderij Centraal- en Oost-Europa

Van 31 maart tot en met 4 april 2014 organiseren de landbouwafdelingen Boedapest, Belgrado en Boekarest gezamenlijk een oriëntatie- en handelsreis voor de varkenshouderij naar Hongarije, Servië en Roemenië. Er is plaats voor 15 mkb-bedrijven die actief zijn in de varkenshouderijsector, van productie, advies tot toelevering.

De regio kent uitstekende productiefactoren voor de varkenssector: vruchtbare grond met grote hoeveelheden granen, veel (milieu) ruimte en een lage ziektedruk als gevolg van de gunstige spreiding van bedrijven. Door de afname van de veestapel zorgt afzet van mest nauwelijks voor problemen (Hongarije kent zelfs een structureel fosfaattekort). Daarnaast is de maatschappelijke acceptatie van de varkenshouderij relatief hoog.

De varkenshouderij is in deze landen sterk in omvang afgenomen. Om de daling een halt toe te roepen, legt men nu meer (politieke) prioriteit bij het moderniseren van de varkenssector.

Het programma concentreert op de driehoek Boedapest-Novi Sad-Boekarest en omvat seminars, netwerkbijeenkomsten, individuele matchmaking alsmede bedrijfsbezoeken.

Aan deelname zijn geen kosten verbonden, anders dan reis- en verblijfkosten, verzekeringen en andere eigen kosten. Wel wordt een actieve deelname verwacht en wordt deelnemers gevraagd hun diensten en producten te promoten tijdens de netwerkbijeenkomsten/informatiemarkten. De landbouwafdelingen zorgen voor collectieve hotelreservering en busvervoer Boedapest-Novi Sad/Belgrado.

Inschrijven bij Landbouwfederatie Boedapest, Daphne Dumon, bdp-Inv@minbuza.nl. Voor vragen kunt u contact opnemen met de desbetreffende Landbouwraden, zie het overzicht in deze Berichten Buitenland op pagina 18-19.

Grensverleggers

Precisiebemesting: Warempel, het kan wel!

'Eerst zien, dan geloven'. Zo reageren veel studenten van Corné Kocks als ze horen van een bijzonder apparaat dat de spannende naam 'Demo-model Precisiebemesting' draagt. "Maar als ze de machine eenmaal aan het werk hebben gezien, verdwijnt de scepsis als sneeuw voor de zon", lacht Kocks.

Dr. Ir. Corné Kocks is lector Precisielandbouw aan de CAH Vilentum in Dronten en op 'zijn' school staat één van de twee Demo-modellen Precisiebemesting die Nederland rijk is. De andere staat in de trainingsruimte van mede-ontwikkelaar Kverneland, ook in Dronten. En juist om aan die trainingsdoeleinden te kunnen voldoen, is het demomodel mobiel gemaakt. "Bijzonder aan het demo-model is dat deze voorzien is van een sensor die ervoor zorgt dat de akkerbouwer beelden kan zien van wat er gestrooid wordt, en ook hoe er gestrooid wordt, breedwerpig of smal. En als je op een perceel met de trekker buiten de grenzen rijdt, schakelt de computer de kunstmeststrooier uit of past hem automatisch aan de breedte die je hebt. Het mooie van deze practicumopstelling is dat je live precies kunt zien wat er daadwerkelijk op de akker gebeurt. Bovendien kun je er ook nog een laptop op aansluiten met een taakkaart die aangeeft hoeveel kunstmest je moet geven. De sensor rekent automatisch de juiste dosering uit. Dit wordt in de praktijk wel al toegepast maar het in een practicumopstelling live kunnen laten zien, dat is nieuw", aldus Kocks. En, het sluit helemaal aan bij hoe het in de praktijk wordt toegepast.

"Want als je als akkerbouwer bezig bent op het veld, kun je van te voren je kunstmeststrooier wel hebben ingesteld, maar je weet eigenlijk nooit wat er exact gebeurt. Je kunt namelijk, eenmaal op de trekker, niet meer zien hoeveel je hebt gegeven, of hoe weinig. Nog een toevoeging aan het demo-model precisiebemesting dat interessante resultaten kan geven, is het koppelen van een Yarasensor. Met deze sensortechniek, die op basis van kleurintensiteit van een gewas werkt, krijgt de akkerbouwer informatie en vervolgens een advies wat er op enig moment aan bemesting moet worden gegeven." Onlangs ontving Kocks een kleine delegatie uit Rusland en Oekraïne bestaande uit docenten precisielandbouw en topmanagers van grote bedrijven. Met als doel dat zij straks aan hun achterban kunnen uitleggen wat de voordelen van modellen als deze zijn. Maar ook Mbo-studenten van PTC+ krijgen tekst en uitleg en de bedoeling is dat geïnteresseerde akkerbouwer ook cursussen kunnen volgen.

"De omlooptijd van een dergelijke innovatie is best snel", zegt Kocks. "ICT-ontwikkelingen gaan snel. Om de 3 à 4 jaar is er wel een baanbrekende innovatie. De precisiebemester is nu hot maar straks kan niemand die een strooier aanschaft meer zonder. Het is net als met een TomTom of airco in de auto, op een gegeven moment is dat dan de standaard. Uniek van ons Demo-model Precisiebemesting is dat je er van alles aan kunt koppelen. De bodemkaart, de Yara-sensor, satellietbeelden en daar komt dan één taakkaart uit. Die maximaal mogelijke integratie van beelden, dat is bijzonder."

De ontwikkeling van de turnkey groeicellen met een enkel- of meerlaags teeltsysteem is het antwoord op actuele vraagstukken in de tuinbouw. Efficiënt omgaan met ruimte en energie dat kan met telen in groeicellen. In een volledig daglichtloze groeicel heeft kassenbouwer Certhon alle benodigde disciplines voor optimale klimaatbeheersing geïntegreerd. Verwarming, koeling, belichting, irrigatie, CO2 en kweektafels maken de groeicel geschikt voor elk gewas. *Bron en foto: Certhon*

Activiteitenkalender 2014

Onderstaande activiteiten zijn op alfabetische volgorde gerangschikt per regio en per land

AFRIKA

Djibouti

5-8 april

handelsmissie agrologistiek en ontwikkeling 'ports'

Inlichtingen uitvoering:

NABC, thijs.rutgers@nabc.nl of

quirine.degraaf@nabc.nl of 070 304 3618

Inlichtingen Markt:

add-lnv@minbuza.nl

AMERIKA

Brazilië

19-23 mei

Missie high-tech agrofood en biotech

Inlichtingen uitvoering:

www.oostnv.nl

Inlichtingen markt:

bra-lnv@minbuza.nl

Verenigde Staten

29 juni- 1 juli

New York Summer Fancy Food Show

Inlichtingen uitvoering:

mwaal@nchnl.nl

Inlichtingen markt:

was-lnv@minbuza.nl

AZIË

China

18-20 mei

Chinese Animal Husbandry Exhibition te Qingdao (Nederlandse inzending)

Inlichtingen uitvoering en markt:

p.vaandrager@minez.nl

China

21-25 mei

Qingdao International Horticultural Exhibition (Nederlandse inzending)

Inlichtingen uitvoering en markt:

p.vaandrager@minez.nl

India

14-16 november

International FoodTec India & PackEx India (Hollandpaviljoen)

Inlichtingen uitvoering:

FME – CWM: nicole.de.borst@fme.nl

079 353 13 90

Inlichtingen markt:

nde-lnv@minbuza.nl

Vietnam

19-21 maart

International Livestock, Dairy, Meatprocessing and Aquaculture Exhibition, Ho Chi Minh-Stad

Inlichtingen uitvoering:

R. Bornstein, 030 - 295 27 19

Inlichtingen markt:

han-lnv@minbuza.nl

EUROPESE UNIE

Hongarije

13 maart

Business seminar handel Nederland-Hongarije (KIT, Amsterdam)

Inlichtingen uitvoering:

www.huchamber.nl

Inlichtingen markt:

bdp-lnv@minbuza.nl

Spanje

10-13 maart

Beurs Salón de Gourmets (fine food and beverage)

Inlichtingen uitvoering

www.gourmets.net

Inlichtingen markt

mad-lnv@minbuza.nl

Roemenië

22-25 april

Handelsmissie o.l.v. minister Ploumen

Inlichtingen uitvoering:

RVO: Fred van der Meer

088 042 42 42

Inlichtingen markt:

bkr-lnv@minbuza.nl

Frankrijk

20-21 mei

Biobased bedrijvendelegatie ten tijde van Siñal

Inlichtingen uitvoering en markt:

par-ea@minbuza.nl

MIDDEN-OOSTEN

Saoedi-Arabië

3-7 mei

Handelsmissie

Inlichtingen uitvoering:

NCH: nmoshtaq@nchnl.nl

Inlichtingen markt:

riy-lnv@minbuza.nl

OVERIG EUROPA

Servië

20-26 mei

Novi Sad Landbouwbeurs met Hollandpaviljoen

Inlichtingen uitvoering en markt:

s.h.hoff@minez.nl

Turkije

8-12 juni

Handelsmissie agro, food en technologie

Inlichtingen uitvoering:

internationaal@fme.nl of 079 353 1135

Inlichtingen markt:

ank-lnv@minbuza.nl

Seminar handelsmogelijkheden Hongarije - Nederland

Het Hungarian Business Network (HBN) organiseert op 13 maart 2014 van 17.00 - 20.00 in samenwerking met het Koninklijk Instituut voor de Tropen een seminar over handelsmogelijkheden tussen Nederland en Hongarije. Martijn Homan, Landbouwrapraad te Boedapest zal hierbij aanwezig zijn. Deelname is nog mogelijk, u kunt zich aanmelden via www.huchamber.nl/nl/agenda/agrifoodevenement. Het seminar vindt plaats in het KIT, Linnaeusstraat 35F, in Amsterdam.